

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються теоретико-методологічні засади поняття "педагогічне краєзнавство". Визначаються засоби його використання у системі підготовки майбутнього вчителя. Аналізується програма навчального курсу "Педагогічне краєзнавство".

З розвитком суспільства в незалежній Україні, велика увага приділяється освіті та науці, що мають тісний, взаємопроникаючий зв'язок, і розглядаються як стратегічний ресурс подолання кризових процесів, поліпшення якості людського життя, забезпечення національних інтересів, створення умов для розвитку національної свідомості громадян. На думку Є.М. Хрикова, "орієнтація на збереження національних традицій в освіті є однією з умов формування національної свідомості громадян, збереження національної самобутності та незалежності. Тенденція до зближення національних моделей науки та освіти є умовою подолання міжнаціональних суперечностей та формування світової спільноти, що може стати важливим чинником прискорення соціального розвитку" [1]. Для цього відбуваються відповідні зміни з метою вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів. Ефективність реалізації завдань реформування освіти, спрямована на виховання національно свідомих і освічених громадян України, багато в чому залежить від культуротворчої, зокрема краєзнавчої, підготовки майбутнього вчителя.

Одним із способів впровадження краєзнавчого напрямку освіти в системі підготовки майбутнього вчителя є педагогічне краєзнавство. У цьому руслі наукової роботи працює Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. В університеті діє науково-дослідний Центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування: Міністерства освіти та науки України і Академії педагогічних наук України, у складі якого працює лабораторія "Педагогічне краєзнавство Черкащини". Тобто вищий навчальний заклад має достатній потенціал для роботи в цьому напрямку, який можна назвати новаторством в організації навчально-виховного процесу.

Метою статті є визначення засобів педагогічного краєзнавства, що використовуються в навчальному процесі вищого навчального закладу, зокрема, проаналізувати особливості впровадження в системі підготовки майбутніх вчителів курсу "педагогічне краєзнавство".

Термін "педагогічне краєзнавство" зустрічається в працях багатьох сучасних дослідників: А.Х. Аптікієва, С.В. Кривої, В.В. Матіяш, Т.М. Міщенко, Л.В. Смирнової, О.В. Терехіна, в яких простежується тенденція до розширення вивчення сутності цього поняття як важливої частини навчально-виховного процесу. З'являються спроби охарактеризувати його детальніше і довести необхідність та доцільність використання у системі підготовки майбутнього вчителя.

Як наголошує Я.М. Серкіз, "знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить тривкі основи теперішності і є запорукою майбутнього" [2: 3-5]. Для досягнення цієї мети (опрацювання місцевого матеріалу) педагогічне краєзнавство користується певними засобами. Спробуємо визначити їх, починаючи з розгляду поняття "засобів навчання". У сучасній педагогічній науці зустрічається це визначення у вузькому їх розумінні (матеріальні засоби-інструменти) і ширшому. О.І. Пометун вважає, що їх "...так само як прийом, можна визначати як складові частини методів, тобто способів навчальної роботи вчителя й учнів, за допомогою яких досягаються цілі і завдання навчання конкретного предмета" [3: 111-113].

В педагогічному словнику за редакцією М.Д. Ярмаченка зазначається, що "засоби навчання (дидактичні засоби) – це предмети, що викликають сенсомоторні стимули (впливають на зір, слух, дотик тощо) і полегшують учням безпосереднє та опосередковане пізнання дійсності. Це можуть бути як предмети реальної дійсності, так і їх модельні, образні, словесні чи символічні заміники" [4: 203].

Ширше тлумачення знаходимо у П.І. Піратського – він розуміє під засобами навчання матеріальний чи ідеальний об'єкт, який використовується учителем чи учнем для засвоєння знань. Доповнює це визначення С.А. Смирнова, поділяючи засоби навчання на:

- матеріальні (підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, книги-першоджерела, тестовий матеріал, засоби наочності, технічні засоби навчання, лабораторне обладнання);
- ідеальні (усне й письмове мовлення, нотна грамота, математичний апарат, музика, живопис, навчальні комп'ютерні програми, організуюча й координуюча діяльність учителя, загальна культура вчителя, методи навчання й форми організації навчальної діяльності учнів тощо) [5: 20-23].

Ми дотримуємось останнього визначення при опрацюванні поняття "педагогічне краєзнавство" і виділяємо наступні його засоби:

- введення навчального курсу "Педагогічне краєзнавство" в програму професійної підготовки майбутнього фахівця у педагогічних вищих навчальних закладах;
- організація екскурсій в музеї і на місцевості певного регіону, що відзначаються здобутками, які можна використати в педагогічних цілях;
- проведення туристично-краєзнавчої роботи;

- організація факультативів і гуртків краєзнавців;
- створення музеїв або куточків, присвячених здобутками місцевого населення певного регіону в галузі освіти;
- використання краєзнавчого матеріалу у викладанні інших дисциплін (історія педагогіки, історія педагогічної думки в персоналіях, українське дитинознавство, народні промисли України та інші);
- написання студентами наукових робіт на краєзнавчу тематику (повідомлень, рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт та інших).

Зупинимось на одному із перерахованих засобів – введенні в навчально-виховний процес вищого навчального закладу навчального курсу "Педагогічне краєзнавство". Цей курс може включати в себе або паралельно використовувати інші вище перераховані засоби. Він побудований на основі місцевого матеріалу певного регіону. В нашому випадку ми використовуємо здобутки Черкащини.

Черкаська область відзначається своїм внеском у розвиток суспільства України, зокрема в галузі освіти. Підтвердженням цього є вислови науковців, які зосереджують свою увагу на дослідженні цього регіону: "Серед регіонів України чільне місце належить Черкащині, де формувалася духовна сутність нації, закладалися основи національної освіти, відбувалося становлення педагогічної думки України. До активної науково-дослідної роботи з історико-педагогічного краєзнавства Черкащини спонукає й наявність багатоджерельної бази: народно-традиційні засоби виховання дітей; приклади діяльності видатних, відомих родин з виховання дітей у краї; досвід культурно-сподвижницької роботи; науково-педагогічна діяльність вчених, методистів." [6: 5-6].

Ми пропонуємо власний варіант програми курсу "Педагогічне краєзнавство", розробленої за кредитно-модульною системою, яка включає низку тем, висвітлених в Таблиці 1.

Таблиця 1.

Структура залікового кредиту курсу "Педагогічне краєзнавство", програма та розподіл балів, що надаються студентам

Змістові модулі \ теми	Кількість годин виділених на					Кількість рейтингових балів
	Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійну роботу	Індивідуальну роботу	
Модуль I.						
Змістовий модуль 1.: Теоретичні основи педагогічного краєзнавства						
Основи педагогічного краєзнавства.	2	2				+4
Історія розвитку, становлення, діяльність і проблеми педагогічного краєзнавства.	2			2		+4
Зв'язок педагогічного краєзнавства з іншими дисциплінами.	2					+3
Мережа навчальних закладів регіону.		2		2		+4
Підсумковий тестовий контроль						+5
Кількість годин і максимальна рейтингова оцінка за модуль:	6	4		4		+20
Змістовий модуль 2.: Методологія використання педагогічного краєзнавства в школі, у вузі та позанавчальних закладах						
Краєзнавство у школі та вузі.	2					+2
Архіви та їх фонди.		2		2		+4
Роль і значення музеїв. Музеєзнавство як наука.		2		2		+4
Методика організації та діяльність вузівських та шкільних музеїв.	2					+2
Туристсько-краєзнавча та екскурсійна робота в школі, у ВНЗ та позанавчальних закладах.		2				+4
Підсумковий тестовий контроль						+5
Кількість годин і максимальна рейтингова оцінка за модуль:	4	6		4		+21
Модуль II. ІНДЗ					18	+29

Змістові модулі \ теми	Кількість годин виділених на					Кількість рейтингових балів
	Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійну роботу	Індивідуальну роботу	
<i>Підсумковий контроль</i>		2				+30
Кількість годин і максимальна рейтингова оцінка з навчальної дисципліни	10	12		8	18	100

Характеристика курсу: Кількість кредитів, відповідних ECTS: 1,5;

Модулів: 2 (1+ ІНДЗ);

Змістових модулів: 2;

Загальна кількість годин: 54.

Зупинимось детальніше на розгляді кожної теми курсу, що подані в таблиці.

Тема "Основи педагогічного краєзнавства" є першою і вступною, на якій визначаються теоретичні основи курсу: предмет і завдання курсу, поняття "краєзнавство" і його різновиди, особливості педагогічного краєзнавства, що визначає його як галузь краєзнавства, яка має комплексний характер, і розглядається як елемент історії педагогіки, використовує для свого розвитку надбання обох цих наук, а також набуває власних якостей для досягнення більшої самостійності.

Наступна тема: "Становлення, діяльність і проблеми педагогічного краєзнавства". Розглядається історія та сучасний стан розвитку педагогічного краєзнавства як науки та навчальної дисципліни в закладах освіти.

Тема: "Зв'язок педагогічного краєзнавства зі спеціальними педагогічними дисциплінами", передбачає визначення форми взаємодії з іншими науками (історією педагогіки, історіографії, джерелознавства, народної педагогіки, етнопедагогіки, етнографією).

Тема "Мережа навчальних закладів регіону" має на меті опис та визначення особливостей розвитку різних видів закладів освіти в межах краю. Звертається увага на поняття авторські школи та їхні приклади в регіоні

Тема "Краєзнавство у школі та вузі" висвітлює методику впровадження, основні напрямки та зміст краєзнавчої роботи в навчальних закладах. Зокрема, організацію роботи шкільних та студентських краєзнавчих гуртків, товариств, клубів.

Тема "Архіви та їх фонди" знайомить майбутніх науковців з архівними закладами України, дає поняття про фонди та їх різновиди, а також порядок використання матеріалів державних архівів та методи роботи з архівними документами.

Тема "Роль і значення музеїв. Музеєзнавство як наука" визначає профілі музеїв та їхні функції і завдання, розглядає музеєзнавство і його специфіку.

Тема "Методика організації та діяльність вузівських та шкільних музеїв" має на меті показати важливе значення шкільного (вузівського) музею в активізації навчально-виховного процесу та ознайомити з формами організації шкільного музею (визначення профілю, розробка структури і складання тематико-експозиційного плану, побудова експозиції, облік і збереження фондів).

Тема "Туристсько-краєзнавча та екскурсійна робота в школі, у ВНЗ та позанавчальних закладах" визначає екскурсійні та туристські форми роботи, їх організацію проведення в навчальних закладах. При розгляді цієї теми, крім теоретичного викладу, доцільно практично застосовувати ці форми роботи, тобто організовувати екскурсії, туристичні походи. Це допоможе краще засвоїти методику проведення цих заходів і надасть можливість ширше познайомитись з надбанням рідного краю. Варто проводити не лише навчальні екскурсії, а й позапрограмові.

При введенні курсу "Педагогічне краєзнавство" особливу увагу варто звернути на оцінювання самостійної, науково-пошукової роботи студента, що проявляється в обробці інформації, яку він сам знаходить. Наслідком цієї діяльності має бути певний вид письмової роботи: повідомлення, реферат та інше. Таке накопичення досвіду з подальшим його аналізом, систематизацією дає вагомий пріоритет в установленні особистості майбутнього вчителя як науковця. Студент отримує навички науково-пошукової роботи, застосовує теорію, здобуту в процесі вивчення курсу, на практиці. Цьому сприяють практичні завдання, передбаченні програмою, а саме дослідження: історії школи, університету, іншого навчального закладу регіону. Зокрема, варто зосереджувати увагу на особливостях організації навчального процесу, унікального досвіду вчителів, ефективність педагогічної майстерності яких найбільш яскраво та якісно відрізняється.

Студентські дослідження повинні проходити в двох вимірах: сучасний період, за допомогою безпосереднього спостереження та порівняльного аналізу із досвідом минулого, та в історичному аспекті, використовуючи матеріали архівів, музеїв та інших установ. Виконавши такі види дослідницької роботи студенти зможуть: проаналізувати спадщину відомих педагогів, застосовувати на практиці цей досвід, перевірити своєрідність його використання на базі певного навчального закладу, визначити вплив місцевих факторів на особливості організації навчально-виховного процесу даного регіону.

Отже, введення в навчально-виховний процес вищого навчального закладу курсу "педагогічне краєзнавство" є одним із засобів впровадження краєзнавчої освіти в систему підготовки вчителя. Це є один із способів оптимізації, покращення якості, збільшення ефективності викладання навчальних предметів в педагогічних університетах. Розглянута нами тема не висвітлює всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують: теоретико-методологічне обґрунтування поняття "педагогічне краєзнавство"; особливості його використання в навчально-виховному процесі вищої школи; питання визначення та характеристики засобів педагогічного краєзнавства у підготовці майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Хриков Є.М. Регіональні історико-педагогічні дослідження: спрямованість, значення, методологічні засади // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка Луганськ.: Альма-матер, 2006. – № 19 (114) – С. 11-16
2. Ярослав Серкіз. Історичне краєзнавство. Навчально-методичний посібник. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1995. – 96 с.
3. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
4. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Яремченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 321 с.
5. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
6. Краєзнавство Черкащини: спецвипуск / Ред. Кол.: Мельниченко В. М. та інші. – К.: Наук. Світ, 2004. – № 7 – 99 с.

Матеріал надійшов до редакції 20.10.2007 р.

Пискун С.А. Педагогическое краеведение в организации учебно-воспитательного процесса высшей школы.

*В статье рассматриваются теоретико-методологические основы понятия "педагогическое краеведение".
Определяются методы его использования в системе подготовки будущего учителя. Анализируется программа
учебного курса "Педагогическое краеведение".*

Piskun S.A. The Pedagogic Local Lore Study in the High School Educational Process Organization.

*The theoretical and methodological basis of the notion "Pedagogical Local Lore Study" are considered in the article.
The methods of the teachers' training system are defined and the program of the educational course "Pedagogical
Local Lore Study" is analysed.*